

MÂTURÎDÎ'NİN İMÂN ANLAYIŞI

Prof. Dr. Cihat TUNÇ*

İmân kelimesi lügatlarda, yani konuşulan lisanda; Korkunun zıddı olan emniyet, güven ve huzur içinde olmak, kâlbîn sükûn bulup rahatlaması ve ayrıca, bir şeyi doğrulamak, doğru olduğunu kabul ve tasdik ederek inanmak gibi iki ana mânâyâ gelir. Bu iki mânâda kullandığını Kur'ân-ı Kerim âyetleriyle de göstermek mümkündür.

Meselâ; Kureyş suresinde: «Ve êmenehum min havf» yani korku içinde iken kendilerine güven veren Allah'a kulluk etsinler, demektir ki, âyette geçen «êmenehum» lafızları, onlara güven vermek, onları korkudan emin kılmak anlamında olup görüldüğü üzere birinci mânâda kullanılmıştır.

Diğer taraftan Hücurât suresi 15. âyette yani «İnneme'l-Muminune'l-lezine Êmenû billahî ve Rasûlihi...» görüldüğü gibi burada geçen Êmenû lafzı Allah'a ve Rasulüne inanmak yani onların varlığını doğrulayıp tasdik ederek kabul etmek anlamındadır.

Yusuf suresinin 17. âyetinde geçen «ve mâ ente bi-mu'minin lenâ» ibaresi de bu iki mânâyı da ifade etmesi bakımından şayan-ı dikkattir. Burada Hz. Yusuf'un kardeşleri babalarına: Ey babamız sen bize inanmazsın, yani bizim sana söylediğimiz sözleri doğrulayıp kabul etmezsin» demektedirler. Bu âyette her iki mânâyı da bulmak mümkündür, zira burada, şayed babaları, Yusuf'un kardeşlerinin sözlerine inansa, ve onları doğru sözlü oldukları hususunda tasdik etse, evet siz doğru söylüyorsunuz diye onları doğrulamış olsa, onlar da (kardeşleri de) kendilerini güven ve huzur içinde hissedecekler, babamız bizim sözümüzün

(*) Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

doğru olduğunu kabul etmekle bize inandığını göstermiş oldu, böylece bizi «acaba sözlerimize inandımı, inanmadımı şeklinde şüphe etmekten kurtarıp, bize güven vermiş oldu, demek istediler.

İlm-i Kelâm'ın gelişmesinde, bilhassa müslüman Türkler arasında kabul görüp benimsenmesinde büyük hisseleri olan Ebu Mansûr Mâturîdî, İman hakkında şu görüşlere sahiptir: O'na göre İmân kâlb ile tasdik'ten ibarettir. Bu tarifi Mâturîdî «Te'vilât Ehli's-Sunne» adlı eserinde Bakara suresinin, gereği gibi inanmayanlar hakkındaki «İnsanlardan, inanmadıkları halde, «Allah'a ve Ahiret gününe inandık» diyenler vardır. Bunlar Allah'ı ve inananları aldatmaya çalışırlar, oysa sadece kendilerini aldatırlar da farkında değildirler», anlamındaki 8. ve 9. âyetleri açıklarken, Kerramiyye mezhebinin: «İmân, kâlb ile tasdik olmaksızın, dil ile söylemektir» şeklindeki İmân tariflerine itiraz ederken yapmaktadır. Ayrıca bu konuda Mâide suresinin «Ey Peygamber, kâlbleri inanmamışken, ağızlarıyla «inandık» diyenler..... inkâra koşanlar seni üzmesin» meâlindeki 41. âyeti ile Nisâ suresinin: «Hayır, Rabbine and olsun ki, aralarında çeliştikleri şeylerde seni hakem tayin edip, senin verdiği hükümü içlerinde bir sıkıntı duymadan tamamen kabul etmedikçe inanmış olmazlar» meâlindeki âyetlerini de delil getirerek İmânın aslının kâlb ile tasdik olduğunu tekrar vurgulamakta ve akıllara hitabeden şu sözü söylemektedir. «Yüce Allah münafıklar hakkında, kâlb ile doğrulayıp tasdik ederek inanmadıkları için, onların hepsinin mü'min olmadıklarını haber verdi. Bu da gösteriyor ki, İmân kâlb ile tasdikdir. (1).

Mâturîdî, yine Bakara suresinin: «Herkesin inandığı gibi siz de inanın» denilince de, «Beyinsizlerin inandığı gibi mi inanalım?» derler; iyi bilin ki, asıl beyinsizler kendileridir, lakin bilmezler. İnananlara rastladıkları zaman, «İnandık derler», elebaşlarıyla başbaşa kaldıklarında, «Biz sizinleyiz, onlarla sadece alay etmekteyiz derler», anlamlarındaki âyetlerini açıklarken aynı suresinin: «Sizin inandığınız gibi inanmış olsalar, doğru yolda olurlar, yüz çevirirlerse, şüphesiz onlar çıkmazdadırlar. Onlara karşı sana Allah yetecektir. O işitir ve bilir.» meâlindeki âyetine işaret ederek Kitab ehlinin de yani Yahudi ve Hristiyanların da İmân ile emir olunduklarını ve buradaki imândan maksadın tasdik olduğunu, yani kabul edip doğrulamak olduğunu belirterek, bize göre İmân kâlb ile tasdikten ibarettir. Delilimiz de bütün müfes-

sirlerin ve dil âlimlerinin sözleridir, zira onlar Kur'an-ı Kerimin her yerinde geçen Amenû inandılar sözünü, saddakû, tasdik ettiler, doğrulayıp kabul ettiler sözüyle açıkladılar diyor (2).

Görülüyor ki, Mâuridî imânı, kâlb ile tasdik şeklinde tarif ederken, imân kelimesinin dildeki yani sözlüklerdeki mânâsını, yukarıdaki ikinci ana mânâyı esas olarak almaktadır ve bu mânâyı istilah mânâsı olarak, yani Kelâm ve Akaid ilminde kullanılan mânâsı olarak kabul etmektedir. Ayrıca diğer mezheplerin yaptığı gibi dildeki mânâsından başka bir mânâ kasteden bir tarif yapmamaktadır.

Ebû Mansûr Mâuridî ayrıca «Kitabu't-Tevhîd» adlı yayınlanmış eserinin «Mes'ele fi'l-Îmân»; «Îmân hakkındaki Problemler», başlığını taşıyan yerinde, Kerramiyye mezhebinin yukarıda işaret ettiğimiz imân tarifine itirazla işe başlayıp imanın yerinin kâlb olduğunu, sadece dil ile, lisan ile imân cümlesini söylemekle mü'min olunamayacağını Kur'an-ı Kerimden pek çok âyetler göstererek isbat etmeye çalışıyor. Dildeki ve lûgattaki tasdik mânâsını kabul ederek imânda zorlama ve cebir ihtimalinin bulunmadığını ifade ederek onun, insanın kâlbine yerleşmiş bir din olduğuna dikkati çekiyor (3).

Bundan sonra Mâuridî, Kitabu't-Tevhid'in bu kısmında Îmânın kâlb ile tasdik mi, yoksa marifet mi (bilmek mi)? olduğu görüşünü de ele alarak Kur'andan bu hususa delil olacak Bakara suresinin: «Dinde zorlama yoktur, artık hak ile batıl iyice ayrılmıştır, putları inkar edip Allah'a inanan kimse, kopmak bilmeyen sağlam bir kulpa sarılmıştır. Allah işitendir, bilendir». «Hz. İbrahim: Rabbim ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster, dediği zaman, Rabbi de ona: İnanmıyormusun? (evelemtu'min?) deyince de, hayır öyle değil, fakat kâlbim iyice kansın, mutmaîn olsun demişti.» meâllerindeki 256. ve 260. âyetleriyle; Nahl suresinin: «Gönlü, kâlbî imânla dolu olduğu halde, zor altında olanın dışında, inandıktan sonra Allah'ı inkar eden, gönlünü kâfirliğe açanlara Allah katından bir gazab vardır, büyük azab da onlar içindir». meâlindeki 106 âyetine işaret ederek tasdik mânâsını kabul ediyor. Ve devamla bir şeyi bilmeyen her câhilin onu yalanlayacağı, inkar edeceği söylenemezse, onu bilen her ârifin de onu tasdik edeceği söylenemez; filhakika bilmek sahibini tasdik etmeye sevkedebilir ve bilmemek de, cehâlet de sahibini yalanlamaya götürebilir; fakat bilmek veya bilmemek, iman etmenin, yahut da

etmemenin hakikati, aslı değil ancak sebebidir, diyen (4) Mâturîdî, bilmenin iman etmenin aslı olmadığını, imanın aslının kâlden tasdik olduğunu bir kere daha ortaya koyuyor.

Gerçekten kâlden tasdik etmesi ve bunun neticesi olarak yine kâlden, gönlün mutmain olup her türlü şüphe ve tereddütten uzak olarak sukûn ve huzura kavuşması, emin olması bilmekten, marifetten de fazla bir şeydir. Zira Hz. Peygamberin, peygamber olduğunu sadece bilip doğrulayan ehli kitap âlimleri ona iman etmemişlerdir (5). İşte bu mânâda Yüce Allah, Bakara Suresinin: «Doğrusu kitap verenler bunun Rablerinden bir gerçek olduğunu bilirler, Allah onların yaptıklarından gâfil değildir». Kendilerine kitap verdiklerimiz, onu, oğullarını tanıdıkları gibi tanır, onlardan bir kısmı, doğrusu bile bile hakkı gizlerler» meâllerindeki 144. ve 146. âyetleriyle buna işaret etmektedir.

Bir mukayese imkanı verebilmek için imânın tarifiyle ilgili diğer âlimlerin görüşlerine bir göz atacak olursak hepsinin bu tarif üzerinde ittifâk ettiklerini görürüz. Meselâ; İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe, el-Fıkhu'l-Ekber adlı eserinde imân, ikrar ve tasdikten ibarettir, diyor.

Ebu'l-Hasen el-Eş'arî, iman Alahu Tealayı tasdik etmekten ibarettir, zira Kur'an-ı Kerimin nazil olduğu Arap diliyle uğraşanların ittifaken yaptıkları tarif de böyledir, diyor.

Eş'arilerden olan Ebû Bekr Muhammed Bâkılânî Kitabu't-Temhîd adlı eserinde İmân Yüce Allah'ı tasdik etmektir, diyor.

İmam-ı Haremeyn el-Cuveynî de bu hususta Kitabu'l-İrşad ve Şâmil adlı eserlerinden anlaşılacağına göre aynı görüşü kabul etmektedir.

Gazzâlî, İhyâ'u Ulûmi'd-Dîn adlı eserinde İmânın tasdikten ibaret olduğuna işaret ederek, tasdik hususi bir yeri vardır ki, o da kâldir, dil ise tercümandır, diyor.

Gazzâlî'den otuziki sene sonra vefat etmiş olan Akâid metni yazarı Ömer en-Nesefî imânı, Allah katından Hz. Peygambere gelen şeyi tasdik etmek ve onu ikrar etmektir, diye tarif ediyor.

Bu Akâid metnine şerh yazan Teftazânî, bu tarifi şöyle açıklamaktadır: Allah katından Hz. Peygambere geldiği kesin olarak

bilinen şeylerin hepsini tasdik etmek ve dil ile ikrar etmek imandır. Bununla beraber tasdik, imanın asla yokluğu düşünülemediği bir rüknüdür, fakat zorlama halinde olduğu gibi dil ile ikrarın yokluğu bazen düşünülebilir, bununla beraber tasdik her hâlukârda kâlbde kalır (6).

Yukarıdaki tariflerden İmam-ı Âzam'a ait olan tarifte ikrardan bahsedilmektedir ki, bundan maksat kelimeyi tevhid veya kelimeyi şehâdeti dil ile lisanen söylemek demektir. İnanıldığı şeyi dili ile de ifade etmek demektir. Böylece imanın iki unsuru ortaya çıkıyor ki, biri kâlb ile tasdik diğeri de dil ile ikrardır. Bununla beraber Mâturîdî ve onun gibi daha geniş olarak düşünen âlimler, imanın asıl rüknünün, asıl unsurunun kâlb ile tasdik olduğunu, dil ile ikrarın dünyadaki işlerin ve hükümlerin yerine getirilmesinin şartı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Onlara göre kâlb ile tasdik edip bunu diliyle söylemiyen kimse de Allah katında mü'mindir, fakat dünyadaki hükümler yönünden mü'min değildir. Yani mü'minlere yapılan muamelelerin dışında kalır, meselâ, sünnet olmak, müslüman kadınla evlenmek, hukuki hükümlerin tatbiki, ölünce müslüman gibi teçiz ve defin edilmek gibi. Aksine kalbiyle tasdik etmeksizin, diliyle kabul ettiğini söyleyen münafıkların da Allah katında mü'min olmadıklarını da ifade ederler. Çünkü yukarıdaki açıklamaya göre kâlbîyle bir şeyi tasdik eden, doğrulayıp inanan, kimse onu sadece doğrulamakla kalmaz, tasdik ettiği o şeye veya habere gönülden rıza gösterip boyun eğer ki, böylece nefis sükûn bulup huzura kavuşsun ve mutmain olsun. İşte kâlbîyle bir şeyi tasdik eden kimse, buna rıza gösterip boyun eyerek kabul edeceği ve bu tasdikinin neticesi olarak diliyle ikrarın kendiliğinden geleceği ve hareketlerini buna göre düzenleyeceği için, dil ile ikrarı imanın apayrı ikinci bir unsuru olarak göstermek doğru olmaz. Zira kâlb ile tasdikte bunun zaten mevcut olduğu kabul edilir.

Mâturîdî'nin ve Ehl-i Sünnetin diğer âlimlerinin yukarıdan beri tekrarlayıp durduğumuz İmân tarifleri bu kelimenin dildeki mânâsına bağlı kalınarak yapılmıştır, zira ne Kur'an-ı Kerimde ne de hadis-i Şeriflerde imanın mahiyetinin ne olduğu, hangi unsurlardan teşekkül ettiği üzerinde durulmuştur. Buna mukabil iman nasıl olacağı, nelere iman edileceği ve imanın yerinin kâlb olduğu, kâlbe yerleşmesinin gerektiği açıkça beyan edilmiştir.

Meselâ Yüce Allah Hûcûrât Suresinin 15. âyetinde: «Mü'min-

ter, ancak Allah'a ve Peygamberine inanmış, sonra şüpheye düşmemiş, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihâd etmiş olanlardır. İşte onlar doğru sözlü olanlardır» buyurmakla imanın nasıl olacağını haber vermiş oluyor. Buna göre imân her türlü şüphe ve tereddütten uzak olmalıdır. Allah'ı ve Rasulünü doğrulayıp tasdik eden mü'minlerin bu hususta en ufak bir şüpheye düşmeleri gerekiyor. Buradan hareketle imanın yüzde yüzlük bir kesinlik istediği hükmünü çıkarmak mümkündür. Ayrıca inananların doğru sözlü sadık kimseler olmalarının gereğine de işaret edilmiştir. Yüce Allah bu surenin 14. âyetinde de «İmân henüz kâlblerinize yerleşmedi» buyurmakla imanın yerinin kâlb olduğunu ve oraya yerleşmesinin icabettiğine işaret etmektedir. Mâide Suresinin 41. âyetinde «Ey Peygamber kâlbleri inanmışken, ağızlarıyla inandık diyenler, inkara koşanlar seni üzmesin» buyuran Yüce Allah, imanın ancak kâlb ile tasdik etmekle mümkün olacağına da işaret etmektedir.

Ayrıca Nisâ Suresinin 136. âyetinde: «Ey inananlar, Allah'a, Peygamberine, Peygambere indirdiği Kitaba ve daha önce indirdiği kitaba inanın. Kim Allah'ı, Meleklerini, Kitaplarını, Peygamberlerini ve âhîret gününü inkar ederse, şüphesiz derin bir sapıklığa düşmüştür» buyurmakla iman edilmesi, tasdik edilmesi gereken hususlara, başka bir ifadeyle nelere imân edileceğini haber vermiş oluyor. Bunlara benzer âyetleri daha da çoğaltmak mümkündür, fakat burada buna zamanımız müsait değildir.

Bu açıklamalardan da anlaşılmaktadır ki, Mâturîdî'nin imân hakkındaki görüşleri Kur'ân-ı Kerimin bildirdiklerine uygun düşmektedir.

D İ P N O T L A R :

1. Mâturîdî, Te'vilât Ehli's-Sunne, C. I, S. 44-Str. 7, 8 Kahire 1971; Kşl: Te'vilât (el yazması) Kayseri-Râşid Efendi Kütüphanesi, No: 47, Vr. 4a-4b.
2. Mâturîdî, Te'vilât Ehli's-Sunne, C-I, S. 47, Str. 15-17; Ksl: Te'vilât, (el yazması) Kayseri-Râşid Efendi Kütüphanesi No: 47, vr 4b. (2. Bakara/13).
3. Mâturîdî, Kitabu't-Tevhîd, S. 373-379.
4. Mâturîdî, Kitabu't-Tevhîd, S. 380-381, Kşl: Te'vilât, Kayseri-Râşid Efendi kütüphanesi, No: 47, vr. 52b ve 54a.
5. Teftazânî, Şerhu Akâidî'n-Nesefiye, II-Kısım, S. 153-154.
6. Teftazânî, Şerhu Akâidî'n-Nesefiye, II-Kısım Hıyâlî Hâşiyesi, S. 105.